

**GORA KRAJEM
XIX VIJEKA U
PUTOPISIMA
MILOŠA S.
MILOJEVIĆA I
IVANA S.
JASTREBOVA**

**GORA AT THE END OF XIX CENTURY IN
THE TRAVEL CHRONICLES OF MILOŠ S.
MILOJEVIĆ AND IVAN S. JASTREBOV**

Admir Idrizi

Univerzitet u Prištini
Kosovo

Email:

addmir85@gmail.com

GORA KRAJEM XIX VIJEKA U PUTOPISIMA MILOŠA S. MILOJEVIĆA I IVANA S. JASTREBOVA

GORA AT THE END OF XIX CENTURY IN THE TRAVEL CHRONICLES OF MILOŠ S. MILOJEVIĆ AND IVAN S. JASTREBOV

Apstrakt: *U radu se govori o putopisima Miloša S. Milojevića i Ivana S. Jastrebova iz druge polovine XIX vijeka, sa posebnim osvrtom na zapise o Gori. Ovi radovi su unijeli najviše zbrke o prošlosti stanovništva Gore, jer su kroz pisanu etno-historijsku literaturu istraživača, kao i kroz kasniju usmenu komunikaciju naučnika i drugih, kojima je nauka bila samo izgovor a ciljevi bili drugačiji. Stanovništvo je ove „naučne rezultate“ prihvatilo djelimično i sa rezervom jer je smatralo da dolaze od „učenih ljudi“.*

Trotomni putopis Milojevića iznosi podatke o stanovništvu i naseljima na Kosovu i prvi je takve vrste koji spominje Goru. Milojević je dio postupnog pomicanja srpske historiografije pod uticajem megalomanskih etnografskih i nerealnih percepcija stvarnog stanja u jugostočnoj Evropi. Ivan Stepanović Jastrebov, ruski konzul u Prizrenu, u drugoj polovini XIX vijeka obišao je Goru i u nekoliko svojih radova opisao ovo područje. Jastrebov je začetnik teze o srpskom porijeklu stanovnika Gore, koju će kasnije, gotovo bez izuzetka, prihvatiti većina srpskih autora koji su istraživali i pisali o Gori.

U radu su hronološki i u manjem obimu izloženi njihovi argumenti, koji u nekom budućem radu mogu poslužiti kao dobra osnova i podsticaj za obimnija naučna istraživanja.

Ključne riječi: *Gora, putopisi, Milojević, Jastrebov, XIX vijek, Stara Srbija*

Abstract: *work speaks of the travel chronicles by Miloš S. Milojević and Ivan S. Jastrebov from the second half of XIX century, with particular reference to the record on Gora. These works entered most confusion regarding the past of the Gora population, because through written ethno-historic literature of the researcher and later oral communication of the researcher and others, to which the science was the mere excuse, the goals were something else. The population has accepted those „scientific results“ partially and with the reserve, because they considered that it was coming from „educated people“.*

Three volumes of travel chronicles by Milojević lay out information about population and the villages of Gora and they were the first of their kind to mention Gora. Milojević is a part of gradual movement of Serbian historiography under the influence of megalomaniac ethnographic and unreal perception of the real situation in the south-east Europe. Ivan Stepanović Jastrebov, Russian consul in Prizren, visited Gora in the second half of the XIX century and in several of his works he described this area. Jastrebov is the pioneer of thesis on Serbian origin of Gora population, which will be later accepted, with almost no exception, by majority of Serbian authors who were researching and writing about Gora.

Their arguments have been exhibited in the work chronologically and on a smaller scale, and they could serve in future works as a good basis and incentive for more extensive research.

Key words: *Gora, travel chronicles, Milojević, Jastrebov, XIX century, Old Serbia*

UVOD

Ovaj rad ima formu naučnog rada, i ima historijsku naučnu misao koja je objektivna, logička i proverljiva. Kada je u pitanju objektivnost, moramo znati da je apsolutna objektivnost mit, ali težnja ka istini nije. Istina je za historičara određujući ideal. Kada kažemo da je naučna misao logična, to ne znači da se do naučnih otkrića dolazi samo putem logičkog zaključivanja.

Obično se misli da se nelogičnost može tretirati kao prvi znak nenaučnog iskaza. Pri tome se zaboravlja da se i laž, kao i sve druge zablude, mogu iznijeti na logičan način. U historijskoj nauci logiku kazivanja često "diktira" historijski izvor, dok se logika istraživanja najčešće mora usaglasiti sa logikom već postojećih historiografskih rezultata koji nisu osporeni. Istovremeno, logika iskaza mora počivati u dokazu (historijskom izvoru) i biti usaglašena sa prethodno izvedenom kritikom historijskog izvora. Na primjer, korišćenjem jedne vrste historijskih izvora moguće je konstruisati logičku laž koju je u stvarnosti određeni historijski subjekat predstavljao kao poželjnu sliku o sebi. Takva vrsta logičko izvedenih stavova, koji su samo u suštini jedno od prisutnih mišljenja, relativno je prisutna u našoj historiografiji i ona se može prepoznati samo na osnovu analize korišćenih dokaza (izvora), kada se u opisu neke ličnosti, događaja, procesa koriste izvori samo "jedne strane".

Provjerljivost je jedan od osnovnih postulata naučne misli u historijskoj nauci. Zato se može ustvrditi da je u historijskoj nauci istinito samo ono što se može provjeriti. U tom smislu postoji pravilo, da ono što si otkrio kao istinito, može biti provjereno i od drugih istraživača potvrđeno. A pošto ova priča ima ambiciju da bude naučna, zahtjeva provjeru.

U historijskoj nauci poznata su dva Ciceronova zakona koja su primijenjena u ovom radu: prvi je bojati se reći nešto neistinito a drugi ne bojati se reći nešto istinito. Ovdje se eksplicitno susrećemo sa zahtjevom da za priču o prošlom nije samo važno da se ona ispriča već i da bude istinita.

DISKUSIJA

Smještena između planinskih masiva Koritnika, Koraba i Šar-planine, Gora je, zbog nepristupačnosti terena i udaljenosti od glavnih puteva, sve do sredine XIX vijeka ostajala van priča evropskih i balkanskih istraživača i putopisaca (J. Miler 1844, J. G. Han 1858, A. Hiljferding 1859, A. Bue, Hacquard, Edith Durham...).

Kasnije su o Gori pisali mnogi autori iz gotovo svih balkanskih zemalja pa i šire, ali bilo je i mnogo manipulacija. Kod većine autora prisutno je svojatanje Gore i njenih stanovnika, sve u zavisnosti od njihove nacionalne pripadnosti. Njeni stanovnici su i Bugari i Srbi islamske vjere, i Makedonci muslimani, i Albanci i Turci. Ponekad su i Gorani i Torbeši, a često neoprijedeljeni. Njihov je jezik i srpski i bugarski i makedonski, sve u zavisnosti od ugla posmatranja.¹ Do odlaska Osmanlija sa Balkana 1912. godine Gora je bila geografska i duhovna cjelina, a nakon toga se našla na mjestu gdje se uspostavljala granica između Albanije i Srbije. Interesovanje o Gori ne prestaje ni danas.

Stanovnici Gore u svojoj višedecenijskoj zbunjenosti, često postavljaju pitanje, sažeto u jednoj rečenici: „Ko smo u stvari mi?“ Određenije rečeno, ova zbunjenost traje od balkanskih ratova, jer su ih od tada, silom prilika, razni upravljači nacionalno definirali i svojatali po svojoj volji i svom nauku, a bez saglasnosti stanovništva ovih šarplaninskih oblasti, njegovog slobodnog opredjeljenja i izjašnjavanja.

Sem političkog programa, na dezorijentaciji ovog stanovništva uticali su razni istraživači i „naučnici“, čak i silne ekspedicije, koje su ovim krajevima krstarile i „pisale“ o porijeklu i prošlosti stanovnika

---

¹ Idrizi Sadik, *Jezičko-stilske karakteristike narodnog stvaralaštva Gore*, Novi Pazar, 2009, str. 3.

šarplaninske regije, kojima se obećavalo i ono što im nije bilo potrebno, ali su oni uvijek ostajali na periferiji progressa i poboljšanja životnih uslova, te im je jedino ostala privilegija da do dana današnjeg ostanu pečalbari.²

U XIX vijeku, u zavisnosti koja je zemlja imala pretenziju na tadašnju osmansku teritoriju, sem imena Stara Srbija, koju su koristili srpski historičari, koristili su se i nazivi Dardanija, Mačedonija, Arbanija, Mizija, Zapadna Bugarska. Samo ih Turska nije zvala ni jednim od ovih imena. Ona ih je, izuzimajući Novopazarški sandžak, koji je do 1878. godine pripadao Bosni, gotovo uvijek zvala Rumelija.³

Gora je bila u sastavu Prizrenskog vilajeta⁴ koji je bio prostran i obuhvatao preko tri hiljade sedamsto sela i preko 600 000 stanovnika, od čega više od pola je bilo islamske vjeroispovesti. Prizrenski vilajet je ukinut 1874. godine i pripojen bitoljskom, a 1877. godine osnovan je Prištinski vilajet.

Stara Srbija (Rumelija) je za srpske naučnike bila vrlo malo poznata zemlja, jer mnogi od njih nisu imali jasnu predstavu. Ni u Srpskom učenom društvu nisu imali jasnu predstavu dokle se prostiru „srpska naselja“ u Turskoj, pa je predsjednik Društva tražio naučnike koji će otići u krajeve Stare Srbije i snimiti starine, jezik i običaje narodne. Kako nije bilo smjelih, koji bi se poduhvatili te dužnosti i zadatka, javio se Milojević.⁵

Miloš S. Milojević (1840-1897) bio je velikospski historičar, političar i književnik. Studirao je prava u Beogradu a zatim u Moskvi Uporednu filologiju slovenskih jezika i historiju književnosti. Radio je u državnoj službi kao profesor u nekoliko obrazovnih institucija u Srbiji. U rukopisu ima još devet knjiga Putopisa. U vojnim redovima Milojević je bio rezervni oficir i dospio do čina rezervnog potpukovnika.⁶

„Godine 1880. njih šezdeset i pet 'ustaških glavara' iz Kumanovske, Krivo-Palanačke, Kočanske, Štipske, Veleske, Prilepske, Bitoljske, Oridske, Kičevske i Skopljanske nahije uputili su molbu Milošu S. Milojeviću, negdašnjem komandantu dobrovoljaca u ratovima 1876. i 1877.-1878. godine, i molili ga da im izradi u srpske vlade da im se da 1000 pušaka sa potrebnom municijom, da se on – M.S. Milojević postavi za komandanta i dopusti da pređu u Tursku i da dižu narod na oružje.“⁷

„Milojević je putovao po nalogu vladinog Odbora i po intenciji Srpskog učenog društva i u saradnji i blagoslovom Srpske pravoslavne crkve (od strane mitropilita Mihaila) i Ministarstva prosvete i crkvenih dela (ministar D. Matić). On je, bez osobitog uzroka u to vreme, putovao tajno i preobučen u dibarskim haljinama pod imenom živopisca.“⁸

Prije putovanja dobio je dva posebna papira na kojima se daje preporuka stanovništvu da mu izađu u susret. Po obavljanju svog zadatka trebao je da sačini izvještaj. Istraživanje je imalo i nacionalno političke motive. Putopis svih proteklih godina nije naišao na dobar glas u nauci, iako su u to vrijeme svi slični putopisi nailazili na dobru čitanost. Putopisi⁹ su štampani 1871., 1872. i 1877. godine. U njima se iznose podaci o stanovništvu i naseljima na Kosovu.

Milojević je opisao Goru u svom Putopisu a da u Gori nije išao „...*niti je mogao opisati istu* (misli se na Goru) *zadržavajući se u Prizrenu, nego će pre biti da je opisanu dobio od svog dopisnika, koji je, koliko sam ja od istog mogao uzhati, u 3-4 sela gorska išao.*“¹⁰ Ako nije posjetio Goru, Milojević nije objektivni svjedok i izaziva dilemu po pitanju iznesenih podataka. Postavlja se pitanje koliko je mogao da vjerno

² Džogović Alija, *Ko smo, u stvari, mi*, Revija za kulturu, vjeru i nauku SELAM, Prizren, Godina II, br. 7. 1996.

³ Hadži-Vasiljević Jovan, *Stara Srbija i Mačedonija sa gledišta geografskog, istorijskog i političkog*, Brastvo, Beograd, 1906, str. 50.

⁴ **Vilajet** (turski: *vilayet* od arapske riječi *ولاية* *wilayah* = provincija, pokrajina) je bio prvi red administrativne podjele zemlje pred kraj Osmanskog Carstva, u suštini nešto nalik na evropske provincije. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Vilajet>

⁵ O putopisu Miloša S. Milojevića po Staroj Srbiji – Vladimir Bovan, *Brastvo*, časopis Društva Sveti Sava, knjiga 5, Beograd, 2001, str. 91.

⁶ *Bosanska vila* – list za zabavu, pouku i književnost, godina XIX, br. 6 Sarajevo, 31. marta 1904, str. 102.

⁷ Hadži-Vasiljević Jovan, *Pokret Srba i Bugara u Turskoj posle srpsko-turskih ratova 1876. i 1877-1878. godine i njegove posledice*, Beograd, 1908, str. 12.

⁸ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 3.

⁹ Milojević S. Miloš, *Putopis dela prave (Stare) Srbije I, II i III*

¹⁰ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 51.

prikaže informacije i zbivanja o konkretnoj historijskoj pojavi. U ovom slučaju imamo historijske izvore koji su nastali posredno. Moguće je i više posrednika, što dodatno komplikuje procjenu vrijednosti izvora. Ovdje se javlja problem odnosa prema prvobitnom izvoru i to ne samo u smislu u kojoj je mjeri izvor vjerno prenijet, gdje i koliko je izmijenjen, već i sa kakvim ciljevima i namjerama je to urađeno.

Milojević je u trećem tomu svoga Putopisa opisao Goranski steg (bajrak),¹¹ od 172 do 177 strane. U dodatku je tabela sa imenima 29 sela, među kojima su i Šajnovce i Šutman (ime jezera). Ukupan broj kuća po Milojeviću je 2.925 kuća. Najveće selo po broju kuća je Brod sa 700 kuća, onda Restelica sa 350, pa Borje sa 200 kuća. Po Milojevićevim navodima u Gori je zatekao urvine i ruševine 18 crkava i 2 manastira sa 6 natpisa, kao i 7 džamija koje su po „predanju“ podignute na temeljima crkava. Sveta Gora sa Atosa, koja je centar pravoslavlja, zavidjela bi na ovolikom broju vjerskih objekata na veoma malom prostoru.

Šest „prekrasno sačuvanih natpisa“ na ruševinama crkava uspio je zabilježiti u selima Zapod, Globočica, sa Careve česme, Zli Potoka, Bačke i Dikanca. Navođenjem nepostojećih natpisa cilj falsifikatora je dovođenje u zabludu historičare, a u današnje vrijeme i običnog svijeta. Na česmi Carevac (Carevoj česmi) pronašao je natpis (vidi Natpis 3.) na kome piše da je česmu podigao Stefan Nemanja. Ako bi u ovome bilo istine, česma bi se trebala zvati Kraljevac, jer Stefan Nemanja nije nosio titulu cara. Istih zabluda ima i oko naziva Kraljevići. Zapravo, Milojević ističe da se „Zlipotočani, kao i svi ovuda Goranci ili Dukadžinci, zovu sebe „Kraljevići“, jer su od kraljevske srpske krvi¹². Goru naziva Dukadžinom, a stanovnike Dukadžincima. Kako se to slaže? Reč 'Duk' ne znači kralj već herceg, tj. knez. To se potvrđuje i tim, što se ni jedan od Dukadžinskih starešina nije zvao kraljem nego knezom.“¹³

Kod nepostojećeg natpisa kojeg je pronašao u selu Bačka (vidi Natpis 5) navodi se da je crkva podignuta 7819. godine. Po ovom natpisu crkva još nije sazidana, već će se sazidati u 24. vijeku.

U nekoliko sela navodi „prastara srpska groblja“: „Oko ove sadanje džamije (Zli potok) još i danas stoji ogromno prastaro srpsko groblje sa natpisima. Zlipotačani daleko su čuveni kao dobre nišandžije i naročito hrvači. Radi hrvanja, ili kako ga zovu pelivanluka, idu čak u Carigrad i tamo, pred sultanima, pašama i bogatim ljudima, na razne turske svetkovine i veselja hrvu se ubijajući jedan drugog za nekoliko stotina groša, a u nas su čuveni kao bozadžije, alvadžije i kokičari. Zlipotok je odveć znamenito mesto jer je više njega stari grad sa mlogim i raznim prastarim urvinama a spram kog je na vrhu planina (ogranka šarov) Ostravrha mesto tako zvano Ovčinac na kome je divna i čidnovata trava, najbolja u celoj turskoj carevini. Zlipotočani izražuju najbolje čarkove za puške, i snose ih dole u Prizren te prodaju.“¹⁴

„Ispod ovog protiče strašan tako zvani Zlipotok. On teče sa severne strane iz jezera koje je niže planine takozvane „Crnivrh“¹⁵. Po ovom, a i drugim opisima pojedinih mjesta, Milojević potvrđuje da Goru nije posjetio. Rijeka ne ističe iz ni iz kakvog jezera.

„Odavde se po rekama spuštaju duge i široke najbolje trenice, koje idu čak u Skadar, a tako isto i u okolne obližnje palanke. I ovi baćanci takođe grade dobre puščane čarkove, koji se razlaze po svoj Albaniji i u obližnjim krajevima.“¹⁶

Milojević je bio kritikovan od onih naučnika koji su očekivali potpunu historijsku i etnološku tačnost od ovoga dela, kao i dosljednu naučnu skrupuloznost u korišćenju građe. Među ostrim kritičarima ovoga djela, koji su argumentovano osporavali niz mjesta u Milojevićevom Putopisu kao i njegove postupke u prikupljanju i objavljivanju građe isticao se Petar Kostić.

¹¹ Steg - bajrak – administrativno odgovara veličini jedne manje opštine, Bayrak (tur.) – zastava, steg, četa vojnika

¹² Milojević S. Miloš, *Putopis dela prave (Stare) Srbije*, III knjiga, Beograd, 1877, str. 174

¹³ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 62.

¹⁴ Milojević S. Milojević, *Putopis dela prave (Stare) Srbije*, III knjiga, Beograd, 1877, str. 173.

¹⁵ Milojević S. Milojević, isto, str.174.

¹⁶ Milojević S. Milojević, isto, str.175.

Oštrom ocjenjivanju Milojevićevog putopisa pridružili su se i drugi istraživači terena Stare Srbije, prije svega, Ivan Stepanović Jastrebov jer se osjetio oštećenim.¹⁷

Za vrijeme boravka Jastrebova u Prizrenu kao ruskog vice-konzula, u ove krajeve bio je upućen Miloš S. Milojević sa zadatkom da prikupi naučnu i etnografsku građu, ali i da izvidi situaciju u tim krajevima jer je Srbija bila živo zainteresirana za proširenje na jug. Kada je Miloš S. Milojević štampao građu sa svojih putovanja po krajevima u Turskoj, a posebno kad je objavio podatke iz Prizrena i okolnih krajeva u svom Putopisu, Jastrebov je poređenjem podataka koje je objavio Milojević sa stvarnim stanjem stvari ustanovio da su oni nepotpuni i da u njima ima čak i netačnosti. U stvari, vidio je da je Milojevićev rad šarlatanski. Iznenadila ga je površnost, proizvoljnost i netačnost prikazivanja stvarnog stanja u Prizrenu i njegovoj okolini, počev od ostataka stare arhitekture i materijalne kulture uopće, pa sve do savremenih odnosa i stanja u kulturnom životu. Iako je ovo bio prvi izvještaj s ovog područja, sa koga nije bilo informacija pa su one bile i interesantnije i u naučnoj i široj javnosti, Jastrebov je ocjenio da bi ovakvi prilozi nauci, odnosno prilozi koji pretenduju na naučnost mogli biti više od štete nego od koristi za nauku, jer veliki procenat podataka koje je iznio Milojević nije mogao izdržati ni najelegantniju naučnu kritiku.¹⁸

Milojević je u želji da što snažnije nametne sliku velike i sjajne srpske prošlosti, kako u historiji, građevinarstvu, arhitekturi, slikarstvu i uopće u oblasti narodnog stvaralaštva, ponekad pretjerivao, a katkada ponešto i mistificirao. To njegovo preterivanje došlo je naročito do izražaja prvo u zbirci narodnih pjesama i ono je od strane recenzenata uočeno još prije izlaska iz štampe cijele zbirke. Zato se odustalo od objavljivanja IV knjige zbirke. Sklon pretjerivanju, a podređujući nauku politici i ovu nacionalnim interesima, Milojević je ispoljio slične slabosti i u svom Putopisu, koji je trebao biti pouzdan izvor građe o Staroj Srbiji. Zato je došlo do oštre kritikčke reakcije. Petar Kostić je upoređivao Milojevićeve nalaze sa stvarnim stanjem na terenu i vidio kao na dlanu Milojevićeve mistifikacije.¹⁹

Ništa pred njegovim očima nije bilo u prirodnoj veličini; najmanje razvaline i ostaci kakve crkvice njemu su se obračale u „ogromne urvine i razvaline“, svaka obična ploča u „veliku mramornu“ svako gotovo obično kamenje u „prastaro srpsko groblje“ sa mnogim silnim natpisima; s običnim žuborom kakve rijeke, npr. Bistrica prizrenska u „divnu i valovitu“; šuštanje lišća u „gomilu arnauta“ a što je najčudnije i upravo smješno, što u običnoj molitvi turskog hodže u Prizrenu, naš naučni putnik čuje ime „Babe Milene“ i kakvih ti još hiperbola u njega nema!²⁰

Milojević je toliko poštenja imao, da se kao naučni putnik, osim mnogih svojih izmišljotina, koristio i lažnim opisima i dopisima njegovog „punog svakog verovanja prijatelja“ i krađom iz Glasnika, samo da što više starina bude u njegovom putopisu prepisanih i opisanih. Ali je svoju krađu prikrivio romantičnim opisom njegovog bavljenja u crkvi i na tavanu.²¹

Koliko je god imao prijatelja u Srbiji, ipak se nalazilo ljudi i među Srbima koji su bili njegovi (Jastrebov) protivnici. Jedan od njih bio je Miloš S. Milojević. Interesantno je da su i jedan i drugi isto željeli i djelovali u interesu Srba pod Turskom, ali dijametralno su se razilazili u shvatanjima na koji način da se ostvari njihovo oslobođenje i ujedinjenje u matičnu državu. Milojević je bio uskogrud političar, sitničar, nacionalno orjentisan do nacionalne sebičnosti, površan u poznavanju historije, često nedovoljno taktičan i neodgovoran u onome što je pisao u prilog interesima Srbije, iznoseći ni najbližu naučnu kritiku, pa je tako umjesto doprinosa, nanosio štetu opštesrpskoj stvari.²²

¹⁷Bovan Vladimir, *O putopisu Miloša S. Milojevića po Staroj Srbiji*, Bratstvo, časopis Društva Sveti Sava, knjiga 5, Beograd, 200, str. 95

¹⁸Bovan Vladimir, *Jastrebov u Prizrenu*, Prizren, 1996, str. 74.

¹⁹Bovan Vladimir, *O putopisu Miloša S. Milojevića po Staroj Srbiji*, Bratstvo, časopis Društva Sveti Sava, knjiga 5, Beograd, 2001, str. 94.

²⁰Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 3.

²¹Bovan Vladimir, *Jastrebov u Prizrenu*, Prizren, 1996, str. 73-74.

²²Vladimir Bovan, isto, str. 110.

...da naši istorici budu pažljiviji u citiranju natpisa i drugih starina iz Putopisa Gospodina Milojevića.²³

U kritici Milojevićevih savremenika, primjećujemo da često govore o mistifikaciji²⁴ i falsifikovanju historije. Postavlja se pitanje zašto bi neko mistifikovao javnost i falsifikovao historijski izvor? Historijski izvori su krivotvoreni iz najrazličitijih pobuda. Najčešće iz koristoljublja, vlastoljublja ili pohlepnosti. Uglavnom se u vrijeme falsifikovanja u principu ne razmišlja o tome kakav će značaj određeni dokument imati u budućnosti za historijsku nauku. Falsifikator najčešće razmišlja u kategorijama lične koristi, neovlašćenog sticanja privilegija, izbjegavanja odgovornosti i sl.

Svakako ne, mada i takva mogućnost teoretski postoji kod ovog slučaja, da bi nekog historičara doveo u zabludu. Ako takva pretpostavka postoji kod krivotvorca, onda je logično da je on poznao i metode historijske nauke. A kako smo na početku rada naveli da je istraživanje imalo i nacionalno-političke motive, u ovom slučaju se dovode u zabludu i obični ljudi.

U nastavku rada navodimo kratke biografije najvećih Milojevićevih kritičara, Petra Kostića i Ivana Stepanovića Jastrebova.

Petar Kostić (1852-1934) je bio srpski književnik, sveštenik, rektor Prizrenske bogoslovije, direktor srpske gimnazije u Solunu. Kostić tvrdi da su njegovi preci rođeni u Brodu. Iako je ova teza prihvaćena u srpskoj historiografiji potrebno je detaljno istražiti sve navode iz života pisca i utvrditi pravu istinu. Čitajući Autobiografiju da se primijetiti da ima previše nelogičnosti. On tvrdi da je njegov deda Lazar ubijen u Brodu, zato što nije htio preći u islam, a njegova baka je pobjegla u Prizren. Kasnije se njegov otac Kosta bavio preprodajom (premetar) u Gori²⁵. Djeda koji je ubijen, a sin (otac) koji se vraća i preprodaje robu baš u Gori u kojoj *ni u jednih se poturica nije tako brzo i u tolikoj meri razvio fanatizam kao što je u Gorana*.²⁶

Također, teza o posljednjoj hrišćanki u Brodu nije pokrepljena sa dovoljno historijskih dokaza. Prvi koji je tu priču plasirao bio je ruski konzul I.S. Jastrebov. Jastrebov i Petar Kostić su bili bliski prijatelji. Sam Jastrebov je štitiio samog Kostića i podržavao rad Bogoslovije u Prizrenu u kojoj je Kostić radio u svojstvu profesora i rektora. Priča o starici došla je od strane Kostića. Jastrebov u svom radu *Sinan paša i Kukli beg, beleške iz Stare Srbije*, objavljenom u Glasniku srpskog učenog društva – knjiga XLII, Beograd, 1875. Godine, na strani 51. pripovijeda o Gori i razlozima kovertiranja na islam i navodi *poslednja duša hrišćanska u Brodu izdanula je na izmaku 1867. godine – neka starica Marija*. Iste podatke objavljuje i u knjizi **Podatci za istoriju srpske crkve (iz putničkog zapisnika)** – Beograd, 1879. godine na strani 142. *Poslednja duša hrišćanska u Brodu izdahnuła je na izmaku 1867 godine – neka starica Marija*. U originalu knjige postoje prepravke i u godini smrti kao i imenu, umjesto Marije piše Božana. Petar Kostić je pod pseudonimom Veličko Trpić napisao kritiku na Milojevićev *Putopis dela prave (Stare) Srbije* pod naslovom: **Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini**, Beograd, 1880. On navodi da je to bila njegova strina po ocu, *po imenu Božana, a ne Marija, koja je svake godine u Prizren dolazila u goste, i ja je po malo pamtim. Ona je umrla ne kao što Jastrebov veli, 1867, nego 1855. godine, dakle dvanaest*

²³ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 6.

²⁴ **Mistifikacija** – (lat. Mystification) obmanjivanje, obmana, prevara, zbnunjivanje. **Mistifikator** – osoba koja dovodi u zabludu. **Mistifikovati** - iskorišćavati lakovernost nekog čoveka navodeći da veruje u smešne i nemoguće stvari. - Veliki Leksikon stranih reči i izraza – Radomir Jovanović, Alnari Beograd 2006. godine, str. 851.

²⁵ *Takvo bogatsvo činilo je da su Gorani išli bolje odeveni no sami građani. Njihove dolame od domaćeg finog sukna blješte se na njima kao sneg, a povrh dolame do pojasa "jakarče" crne boje a i čakšire bele boje. Jakarče se zove zato što je imalo na njemu jaka dužine za pola aršina, koja je se spuštala niz leđa, a u kišovito vreme nabacivala na glavu. Čakšire Gorani zovu benebreg, a ne znam šta ta reč znači. Pri polasku na pečalbu i u južnije krajeve s jeseni, Gorani su nosili po dva para odela: jedno na sebi a drugo u rezervi novo, pa kd bi se vraćali kućama, nalazili su novo gotovo, pa ono iznošeno prodavali tzv. Premetarima (preprodavcima) iz Prizrena. Tu preprodaju vršio je i pokojni moj otac.* (Petar Kostić – *Autobiografija*, priredila Vjera Mitrović, Prizren, 1997. godine, str. 22 i 23.)

²⁶ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 54.

godina ranije.²⁷ (Ako je za vjerovati Kostiću za godinu smrti babe Marije/Božane, proizilazi da je zapamtio strinu sa nepune tri godine (Kostić je rođen 25. decembra 1852.godine). Na strani 96. u knjizi *Stara Srbija i Albanija*, koja je štampana nakon smrti Jastrebova 1904. godine stoji 1855. godina smrti i ime Božana (Marija). Milojević u svom Putopisu navodi: “Kada su razoravali crkvu poginula je jedna baba braneći crkvu”.²⁸

Ivan Stepanović Jastrebov (1839-1894) je bio ruski diplomata, historičar, etnograf i arheolog. Bio je konzul u Skadru, Prizrenu, Janjini i Solunu. U Prizrenu je službovao u periodu 1870-1876. i 1879-1886. godine.

Jastrebov je Goru obišao u drugoj polovini XIX vijeka, tačnije u ljeto 1873. godine.²⁹ Osim pratnje od nekoliko žandara, on je imao za vođu Sulj-kapetana, gorskog harambašu. Jastrebov je o Gori pisao u Glasniku srpskog učenog društva, a svoj rad zaokružio u Putopisu koji je štampao 1879. godine u Beogradu. Nakon njegove smrti, na ruskom jeziku je štampana knjiga *Stara Srbija i Albanija*, 1904.godine. Prvi put Goru spominje u svom radu *Sinan paša i Kukli beg, beleške iz stare Srbije*³⁰ (rad je poslan 19. avgusta 1874. godine), i ističe: *Moram ovde kazati da ni u Opolju ni u Gori nema to 'mnoštvo srpskih starina', kao što smo mislili.*³¹

Jastrebov u svom putničkom zapisu pita sam sebe: *Kad je baš to nedavno što se počela Gora turčiti, i kako se to moglo dogoditi da sad nema tamo gotovo ni jednog hrišćanina?*³²

Geografski je Goru opisao: *Granice su ove župe, od severozapada: klanac planine Koritnik, koji razdeljuje Goru od Ljume; od zapada: brdo Galić sa selima Ljume; od jugozapada: obronci brda Galić u pravcu k planini Korab; od jugoistoka: klanac Šar-planine, koja zaklanja Goru od Rjeke, župe u Dibri; od severoistoka: sela istog Opolja: Šajnovča i Brezna.*³³

*U Gori ima 27 sela. Prostor na kome su goranska sela brdovit je i sa vrlo tučnim pašnjacima. Stanovnici ove župe trguju vunom, jer neki od njih imaju do 2.000 ovaca. Po kazivanju Gorana, sva ova padina među Koritnikom, Korabom i Šar-planinom bila je pokrivena šumom, ali vremenom je ova šuma istrebljena. Kako mu drago, tek se može reći da je u Gori bilo nekad više drva nego sad, kad neka sela nemaju ih ne samo za kakvu građevinu, nego ni za ogrev, već kupuju drva u Opolje.*³⁴

Jastrebov je začetnik teze o srpskom porijeklu stanovnika Gore koju će kasnije, gotovo bez izuzetka, prihvatiti većina srpskih autora koji su istraživali i pisali o Gori.³⁵

U svojim radovima navodi podatke o imenima ruševina 16 crkvi i jednog manastira, 5 džamija i jednog turbeta. Ne navodi nijedan natpis.

*U selima gorske župe ima 2617 kuća sa 11.404 stanovnika muških glava. Uzgred zabeležiću i to, da u Gori većinom ima muškinja, ženskinja je tako malo, da u po nekim selima ima po 2 i 2 i po muške na žensku glavu, a u po nekim selima, kao npr. u Brodu, nema i 1 ženska na 5 muških glava.*³⁶

Tokom opisivanja sela najviše podataka daje za selo Brod (vjerovatno je u njemu i odsjeo), Restelicu, kao i Zli Potok, Šišteec i Bačku. Podatke o brojevima kuća u svakom selu pojedinačno dati su u tabeli koja je u prilogu na kraju rada. Navodi da je Gora imala oko 2.617 kuća sa 11.404 muških stanovnika. Ako se ovaj broj podjeli sa brojem kuća ispada približno 5 muških stanovnika na jednoj kući. Ako ovom broju dodamo po dva ženska člana, ispada da je Gora u to vrijeme imala oko 16.000 stanovnika. Nije poznato da

²⁷ Trpić Veličko Prizrenac, isto, str. 53.

²⁸ Milojević S. Miloš, *Putopis dela prave (Stare) Srbije*, III knjiga, Beograd, 1877. godine, str. 176.

²⁹ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 54.

³⁰ Jastrebov S. Ivan, *Sinan paša i Kukli beg, beleške iz Stare Srbije*, Glasnik srpskog učenog društva, knjiga XLIII, Beograd, 1875. Str. 36

³¹ Isto, str. 36

³² Jastrebov S. Ivan, *Podaci za istoriju srpske crkve (iz putničkog zapisnika)*, Beograd, 1879, str.139.

³³ Jastrebov S. Ivan, isto, str.134.

³⁴ Jastrebov S. Ivan, isto, str. 134.

³⁵ Idrizi Sadik, *Jezičko-stilske karakteristike narodnog stvaralaštva Gore*, Novi Pazar, 2009, str. 12.

³⁶ Jastrebov S. Ivan, *Podaci za istoriju srpske crkve (iz putničkog zapisnika)*, Beograd, 1879, str. 137.

li je Jastrebov koristio zvanične statističke podatke osmanske države ili je broj kuća sam svojevrijem procjenio.

*Iznad sela Zlog-Potoka, istočno, nalazi se mesto, koje se danas zove Stratos. Po kazivanju Gorana, na ovom je mestu leti bivao logor carske konjice. Selo je u samom ždreću a pokraj njega teče reka Zli-potok, koja leti usane, ali zimi i u kišno vreme dosta je opaka.*³⁷

Jastrebov navodi da je selo Brod u vreme njegove posete imalo dve džamije, kao i mušku školu za turski jezik.

U putopisima Milojevića i Jastrebova kao i u radu Kostića u nekoliko rečenica obrazlaže se “prelazak” iz hrišćanstva u islam. Same tvrdnje su u suprotnosti jedna sa drugom.

Jastrebov navodi: “*ne davno zulumom primorana da veruju u mesto naše svete vere u veru Muhamedovu*”³⁸. U nastavku kaže: “*Bilo je primera, da su se turčili samo iz uzroka, da dobiju svoje pravo na sudu i protiv Turčina. Ovo je dobro došlo Islamu. Ovakav način obraćanja u muhamedanstvo ostavio je ovde tragove, pa gotovo i sada tako postupaju.*”³⁹

Kostić na početku navodi da je “*uzrok njihovog turčenja bilo tursko nasilje*”⁴⁰ a u nastavku svog rada iznosi mišljenje koje oprugava njegove tvrdnje: *da se razvio toliki fanatizam (kod Gorana) da su i žene ustajale i crkve do temelja rušile.*⁴¹ Da nije istine u njihovim tvrdnjama doznajemo od njih samih. Zapravo, Jastrebov tvrdi suprotno „*osobito su žene njihove čuvale taj jezik u njegovoj prvobitnoj čistoći*“.

ZAKLJUČAK

Stanovništvo Gore se uvijek osjećalo autohtonim i jedinstvenim iako je rascjepkano na manje oblasti međudržavnim granicama i oblicima reljefa. Najviše zbrke o prošlosti ovoga stanovništva unijeli su brojni istraživači, posebno Milojević i Jastrebov a i drugi kojima je nauka bila samo izgovor ali su ciljevi bili drugačiji.

Do propasti otomanske carevine radovi nisu bili zapaženi ali poslije balkanskih ratova dobijaju na važnosti, jer su ih od tada koristili razni naučnici i stanovništvo svojatali po svojoj volji i svom nauku, ne uzimajući u obzir osjećaj stanovnika Gore i njegovog slobodnog opredjeljenja i izjašnjavanja. Stanovništvo Gore je imalo svoje mišljenje i argumente, sadržane uglavnom u tradiciji i autentičnom načinu života.

Radovi Milojevića, Jastrebova i Kostića puni su kontradiktornosti i u ovom radu su izložene činjenice o vjerodostojnosti radova pomenutih naučnika, koji u nekom budućem radu mogu poslužiti kao dobra osnova i podsticaj za veća naučna istraživanja u ovom pravcu.

---

³⁷ Jastrebov S. Ivan, *Podaci za istoriju srpske crkve (iz putničkog zapisnika)*, Beograd, 1879, str. 136.

³⁸ Jastrebov S. Ivan, *Isto*, str.136.

³⁹ Jastrebov S. Ivan, *Isto*, str.140.

⁴⁰ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 52.

⁴¹ Trpić Veličko Prizrenac, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880, str. 5.4

LITERATURA

1. Bosanska vila – list za zabavu, pouku i književnost, godina XIX, br.6 Sarajevo, 31.marta 1904.godine
2. Bovan, Vladimir, *Jastrebov u Prizrenu*, Prizren, 1996
3. Bratstvo, časopis Društva Sveti Sava, knjiga 19, Beograd, 1899.
4. Bratstvo, časopis Društva Sveti Sava, knjiga, Beograd, 1906.
5. Bratstvo, časopis Društva Sveti Sava, knjiga 5, Beograd, 2001.
6. Bratstvo, časopis Društva Sveti Sava, knjiga 6, Beograd, 2002.
7. Džogović, Alija, *Ko smo, u stvari, mi*, Revija za kulturu, vjeru i nauku SELAM, Prizren, Godina II br.7. 1996. i Godina III br. 8. 1997.
8. Glasnik srpskog učenog društva – knjiga IX, Beograd, 1869.
9. Glasnik srpskog učenog društva – knjiga XL, Beograd, 1874.
10. Glasnik srpskog učenog društva – knjiga XLIII, Beograd, 1875.
11. Glasnik srpskog učenog društva – knjiga XLIX, Beograd, 1881.
12. Glasnik srpskog učenog društva – knjiga LI, Beograd, 1882.
13. Gopčević, Spiridon, *Stara Srbija i Makedonija*, Beograd, 1890.
14. Hadži-Vasiljević, Jovan, *Četnička akcija u Staroj Srbiji i Mačedoniji*, Beograd, 1928.
15. Hadži-Vasiljević, Jovan, *Muslimani naše krvi u Južnoj Srbiji*, Beograd, 1924.
16. Hadži-Vasiljević, Jovan, *Pokret Srba i Bugara u Turskoj posle srpsko-turskih ratova 1876. I 1877-1878.godine i njegove posledice*, Beograd, 1908.
17. Idrizi, Sadik, *Jezičko-stilske karakteristike narodnog stvaralaštva Gore*, N. Pazar, 2009.
18. Idrizi, Sadik, *Jezik i stil narodne poezije Gore*, Prizren, 2012.
19. Jastrebov Stepanovič, Ivan, *Podaci za istoriju srpske crkve (iz putničkog zapispnika)*, Beograd, 1879.
20. Jastrebov Stepanovič, Ivan, *Stara Srbija i Albanija*, Beograd, 1904.
21. Jovanović, B. Branislav, *I. S. Jastrebov, sakupljač naših najstarijih narodnih pesama na Kosmetu*
22. Jovanović, Radomir, *Veliki Leksikon stranih reči i izraza*, Alnari Beograd 2006.
23. Kostić, Petar, *Autobiografija*, priredila Vjera Mitrović, Prizren, 1997
24. Milojević, Miloš S., *Putopis dela prave (Stare) Srbije*, I knjiga, Beograd, 1871.
25. Milojević, Miloš S., *Putopis dela prave (Stare) Srbije*, II knjiga, Beograd, 1872.
26. Milojević, Miloš S., *Putopis dela prave (Stare) Srbije – III knjiga*, Beograd, 1877.godine
27. Milojević, Miloš S., *Odlomci istorije Srba (srpskih-jugoslovenskih zemalja) u Turskoj i Austriji*, I sveska, Beograd, 1872.
28. Nedeljković, D., Slaviša, *Etnička i konfesionalna struktura stanovništva Kosova i Metohije u prvoj polovini XIX veka*, Univerzitet u Nišu, Filozovski fakultet
29. Rastoder, Šerbo, *Buduća prošlost*, Podgorica, 2011.
30. Sharri – Revista kulturore, artistike e shkencore, nr. 81 – 82. Dhjetor 2016. – Janar 2017.
31. Stanković, Todor, *Putne beleške po Staroj Srbiji 1871-1898. godine*, Beograd, 1910.
32. Trpić Prizrenac, Veličko, *Miloš S. Milojević u Prizrenu i njegovoj okolini*, Beograd, 1880.
33. Vemić, Mirčeta, *Etnička karta dela Stare Srbije – prema putopisu Miloša S. Milojevića (1871 – 1877)*, Beograd, 2005.
34. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knjiga I, Beograd, 1902.godine
35. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, knjiga IX, Beograd, 1923.godine
36. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Vilajet>

PRILOZI

Broj domova i broj stanovnika Gore po Milojeviću i Jastrebovu

	R.b	Naziv naselja	Po Milojeviću	Br.kuća	Po Jastrebovu	Broj kuća	
						1870	1904
KOSOVO	1.	Bačka	Bačko	60	Bačka	56	50
	2.	Brod	Brod	700	Brod	500	470
	3.	Dikance	Dikance	70	Dikance	?	10
	4.	Dragaš	Dragaš	25	Dragaš	30	30
			Krakošta	25	Krakovišta	?	20
	5.	Globočica	Globočica	30	Glubočica	83	60
	6.	Gornji Krstac	Krstac	110	Krstac gornji	38	50
	7.	Donji Krstac	D. Krstac	40	Donji Krstac	35	40
	8.	Kruševo	Kruševac (Kruševo)	100	Kruševo	118	80
	9.	Kukuljane	Kukuljani	50	Kukuljani (1904)	?	40
	10.	Leštane	Leštani	40	Leštane	55	50
	11.	Ljubovište	Lukovišta	?	Ljubovija (Ljubovište)	44	50
	12.	Mlike	Mlike	40	Mlake	48	30
	13.	Orčuša	Orčuža	40	Orgušta	45	45
	14.	Radeša	Radeš	50	Radeš	50	50
	15.	Gornja Rapča	Rapča	120	Vrapča (Rapča)	170	280
	16.	Donja Rapča					
	17.	Restelica	Restelica	350	Ristelica	350	300
	18.	Vraništa	Vranište	73	Vraniki	60	40
19.	Zli Potok	Zlipotok	120	Zli-potok	110	55	
ALBANIJA	1.	Borje	Borja	200	Borja	152	80
	2.	Crnojlevo	Crnolevo	40	Crnojlevo	38	30
	3.	Košarište	Košarište	30	Komarište	24	20
	4.	Orgosta	Orgoste	85	Orgošte	42	40
	5.	Orešek	Orišak (Oreške)	230	Orišek	24	20
	6.	Orčikle	Očikle	32	Očiljke	31	30
	7.	Pakiša	Pakiša	30	Pakiša	32	30
	8.	Šištevec	Šištevac	150	Šištevac	210	110
	9.	Zapod	Zapad	40	Zapod	39	30
	1.	Bela	Beljani	20	Bjeljani	22	20
	2.	Džaferaj	Čafa	200			
	3.	Čalje	Čale	50			
	4.	Novo Selo	Novoselo	70			
OPOLJE	1.	Šajnovce	Šajnovce (Sokolovica)	40			
	2.	Zjum	Opoljska	30			
	3.	Brezna	Brezne	50			
	4.	Rence	Rensa	60			
	5.	Plajnik	Planinike	?			
	1.		Reka (Reč)	80			
	2.		Šutman	40			

NATPISI

... СВІТНІЄ ПРЕУНСТІЄ ПРИСНО-
ДЪВНІ МАРІ, ВЪ ДЪННІ СВЕТОРЖ . . . МОРСКІЄ ПОДОУМАВСКІЄ ЗЕМЛИ
. . . ТО . ꙗ. Ѡ. Ѡ. Ѡ. . НЬ .

Natpis 1. Zapod

„† ИЗВОЛЕНІЕМЪ ОЦА ПОСПЕШЕНІЕМЪ СЫНА И СВЪРШЕНІЕМЪ СВ.
ДОУХА СЪЗДА СЕ И ПОПИСА СНИ СВ: И БОЖЪСТВОИ ХРАМЪ СВ. ВЛАСНА ВЪ ДЪННІ
БЛАГОУСТНИКАГО И ПРЕВЫСОКАГО КРАЛѦ ВЪ СЕ СРЕСКЕ И ПОМОРЬСКЕ ЗЕМЛЕ ГРА-
ДИСЛАВА И МЛАДАГО КРАЛѦ РАДОСЛАВА ВЪ ЛЕТѢ ꙗ. Ѡ. К. В. ТОЄ ГОДИШТЕ
ИЗЪБИ КРАЛЪ ЛОУКАВИХЪ ГРЪКИ НА ДРАГОРИ ОБИТЕЛИ СВ: ВЛАСНА ВЪЗЕШЕ
ГРЪКИ ШКИТЕЛЪ ПЕРНИЪ ОРИДЪ И ПРОУНІЄ ГРАДОВЕ Ѡ КРАЛѦ ПОГНБЕ В.
ТИСЦУШ ГРЪКЪ И СРЪБЛАХЪ И БЫСТЬ ПОМОР И ХЛО ВЕЛИКЪ ГЛАДЪ И ПОПИРАНИЄ

Natpis 2. Globočica

„† СИ СТОУДЬНИЦЪ ВЪ ДЪННІ ПРЕВЫСОКАГО И СВЕ-
ТАГО ЦАРА СТЕФАНА РЕКОМЪ НЕМАНИ СЪЗДА СЕ КОЖЕКОДОЮ ВЪЛКАШНИНОМЪ
БОУКНИКОМЪ КЪ ЛЕТО ꙗ. Ѡ. М. Д. “

Natpis 3. Careva česma

„† ИЗВОЛЕНІЕМЪ
БОЖІЕМЪ ДАРОВАНИЕМЪ СВЕТАГО МУ ЕДИНОРОДНА СЫНА И ПОМОЩІЮ СВЕТАГО
ДУХА СЕИ СВЕТИ И БОЖЕСТВЕННИ ХРАМЪ СВ: ЦЕЛНА КРСТИТЕЛѦ. СОЗДАНА
СВ. ДРУГЪТНИНОМЪ НАРЕУЧЕНЫМЪ ТЕОКИСТОМЪ, ПО РАЗОРЕНІИ ПРОКЛЕТОГО
СИМНАДИНА ОУШН, ПОДЪЖЕ И ѠБНОВИ ПОЛЪ. ПЕТЬКО Ѡ ЗЛИПОТОКЪ
РЕКОМЪ ТОПЛАЪ СѦ ЗЛИПОТОУАНЕ ВО ГОДИЩЕ Ѡ СОЗДАНІА МИРА ꙗ. Ѡ. Р.
Ч. Д. БОГЪ ДА ГА ПРОСТИ АМИНЪ

Natpis 4. Zli Potok

„† въ славоу и устьє єдиносоущныи неръздъльниє, тронци ѿца
несозданнаго и нерожьдънаго сына нсхоща ѿца єдинорожьдънаго и свѣ-
доуца несъзданнаго и нерожьдънаго нсхоща ѿ ѿца създа се. по-
писа и оукреси си св: и божьствыниим храмь светлаго и великаго.
равноапостоупнаго срьбскаго просветителѧ оуцнтелѧ правна и ис-
тныи вѣри. Давида солоуѧскаго срьбскаго въ црѧхъ рекомаго Бо-
удимирѧ троудомъ и иждивеннєм ѿ богоданнаго ми степеннѧ вели-
кнѧ къзницемъ челенякомъ . Момьункомъ сыномъ кесарѧ Милошѧ
Бвенкемъ въ дъни светлаго прѧвысокаго и скеторожьдънаго кралиѧ въсѧх
срьбскиихъ поморьскиихъ и подоумавьскиихъ земли Стефлиѧ Оурошѧ Мнѧотнѧхъ
в лѣтѣ 1350. ѡ г тоѣ лѣтѣ изѧи краљ тоурке' подъ св. Гори и
приз солоуѧнъ и създа храмѧ и црѧкви многи възе мнози островѧ ѿ
земли грѧцкиє и латиньскиє . славнѧ островъ тас и и ницѧ а ѿ сѧ“

Natpis 5. Bačka

„† . . . съгради се си св.
и божьствени храмь светыи великомоученице и иекести христовѧ
барбари кралицею кострою въ дъни скеторожьдънаго и прѧвысокаго
краля въсѧ срьбскиє и поморьскиє земли и подоумавьскиє Владимирѧ

Natpis 6. Dikance